

Dr. Tərlan Seyfullayev
İlahiyyat üzrə
fəlsəfə doktoru)

(əvvəli ötən sayımızda)

Nəql etdiyi hədis
Əli ibn İbrahim atasından,
əs-Səmməndan, o da, Əbi Abdullahdan (ə), nəql edərək dedi:
Elə ki, oruc tutan şəxs camaatın
və ya bir kişinin yemək yediğini
görsə, saçının hər bir teli fəryad
ədir. (Kuleyni, 1407: c.4, s 65)

3. Abdullah ibn Həkim

İrəvanda yaşamış və İmam Sadiqdən (ə) çoxlu hədis nəql edən ravilərdən biri də Abdullah ibn Həkimdir. Tarixi faktlar onun hədis sahəsində bir kitabının olduğu və Tiflis ravilərindən biri tərəfdən nəql olduğu haqda xəbər verir. O, İmam Mühəmməd Baqir (ə) ömrünün sonlarında Mədinə şəhərinə gəlmiş və İmam Sadiqin (ə) imaməti dövrünə qədər orda yaşamışdır. Daha sonra Qafqaza və Tiflisə səfər etmişdir. Çünki onun şagirdlərindən ikisi Tiflis ravilərindən olan Musa və Məhəmməd qardaşlarıdır. Abdullah ibn Həkim Mədinədə olduğu müddətdə şəhərin böyük şəxsiyyətləri olan İmam Baqirdən (ə), İmam Sadiqdən (ə), İmam Kazımdan (ə), Cabir ibn Yəzid Cofidən, Abdullah ibn İbrahim ibn Məhəmməd Cəfəridən, İsa ibn Ətiyyədən və Müaviyə ibn Əmmar Duhniden bəhrələnməmişdir. O, İmam Baqirdən (ə) bir hədis, İmam Sadiqdən yeddi hədis, Cabir ibn Yəziddən üç hədis, Cəfəridən altı hədis İbn Ətiyyədən iki hədis və İbn Əmmardan bir hədis nəql etmişdir. Qeyd etdiyimiz kimi onun Tiflisdə iki şagirdi Musa və Məhəmməd ibn Zəncəviyyə Tiflisi olmuşdur. (Rzai, 1385: s 152)

Ustadları

1. İmam Baqir (ə) (1-Hədis);
2. İmam Sadiq (ə) (7-Hədis);
3. İmam Kazim (ə);
4. Cabir ibn Yezid Cufi (3-Hədis);
5. Abdullah ibn İbrahim ibn Məhəmməd Cəfəri (6-Hədis);
6. İsa ibn Ətiyyə (2-Hədis);
7. Muaviyə ibn Əmmar Dəhəni (1-Hədis).

Şagirdləri:

1. Musa ibn Zəncəviyyə Tiflisi;
2. Məhəmməd ibn Zəncəviyyə Tiflisi.

Rical elmindəki etibarlılığı

Onun adı Nəcaşi, İbn Gəzairi, İbn Davud və Əllamə Hillinin kitabları kimi ilkin mənbələrdə çəkilməmişdir. O bu mənbələrdə “zəif” hesab edilib, hədisin nəqlində mübaliğə etməkdə ittihamlandırılıb.

Rical kitablarında onun zəif olduğu bildirilir. (Hilli, 1417: s 270) Şeyx Tusi onun kitab yazdığını və bu kitabın sənədini qeyd etmişdir. (Tusi, 1415: s 437) İmamıyyənin dörd kitabında yəni “Kutubu-ərbəəQdə ondan 21-hədis nəql olunmuşdur. Bu hədislə-

rin on birini Kuleyni nəql etmişdir.

Nəql etdiyi hədislər

Onun hədislərinin çoxu fiqh mövzusunda aiddir. Xüsusilə də birbaşa İmam Sadiqdən (ə) nəql edilən hədislər, müxtəlif fiqh məsələlərdə sual-cavab şəklində nəql edilmişdir. Onun əxlaq və fəzilətlər mövzusunda da, hədisləri vardır.

Bəzi səhabələrimizdən, Məhəmməd ibn Hisandan, Məhəmməd ibn Rəncəveyhdən, Abdullah ibn əl-Həkimdən, Abdullah ibn Cəfər ibn İbrahim əl-Cəfəridən, Abdullah ibn Cəfər ibn Əbi Talibin qulu Abdullah ibn əl-Mufəzzəlin hədisinə əsasən dedi: Fəxdə(Məkkə şəhərinin yaxınlığında bir məntəqənin adıdır) öldürülən əl-Hüseyn ibn Əli elə ki, qiyam etdi və Mədinə şəhərini

Həkimdən, o da Əbi Abdullahdan nəql edərək buyurdu: Mən ondan təkgözlü kişinin digər gözünü çıxaran gözleri sağlam bir kişi haqqında soruşdum, O dedi: qan pulunu kamil şəkildə verməlidir, əgər gözü çıxarılan kəs sahibinin qisasını alaraq bir gözü-nü çıxarsa bu zaman ondan beş min dirhəm almalıdır, çünki kamil qan pulunun yarısını qisasla alıb. (Tusi, 1365: c.10, s 269)

Məhəmməd ibn Həssan Əbi İmrandan, o da Abdullah ibn əl-Həkimdən nəql edərək dedi: mən Əbu Abdullahdan (ə) müflis olmuş, bir neçə insanlara borcu olan bir kişi haqqında soruşdum o şəxsin, bəzi borc sahiblərinin yanında girov malı var idi və bu halda öldü və qalan var dövləti borc sahiblərinə olan borcu verməyə kifayət etmədi, İmam bu-

İrəvanda yaşayan ravilərdən biri də Əhməd ibn Məhəmməd ibn İbrahimdir. O, doqquzuncu İmam Məhəmməd ibn Əlinin (ə) dövründə və ondan sonrakı dövrdə yəni hicrətin III əsrində yaşamışdır. O, hədis öyrənmək məqsədi ilə Bağdad, Bəsrə, Məkkə və Mədinə şəhərlərinə səfər etmişdir.

Ustadı:

Həsən ibn Əli ibn Yəqtin.

Şagirdi:

Mualla ibn Məhəmməd Bəsr. (Nəcaşinin nəzərinə əsasən **Muəllanın əqidə problemi olmuşdur, hədis mövzusunda da o zəif şəxs kimi tanınır. Lakin əksər alimlərin nəzərinə əsasən etibarlı və yaxşı insan olmuşdur.**) (Xoyi, 1403: c18, s 260)

Nəql etdiyi hədis

Əl-Hüseyn ibn Məhəmməd,

İrəvanın hədis raviləri

əhatəyə aldı. Musa ibn Cəfəri be-yət etməyə çağırdı və Musa ibn Cəfər onun yanına gəlib dedi: Ey əmioğlu, əmin oğlunun Əbu Abdullaha irəli sürdüyü təklifi mənə qarşı da irəli sürmə ki, onun istəmədiyi şey Əbu Abdullahdan baş verdiyi kimi, mənə istəmədiyim şey də məndən baş versin. Sonra onunla vidalaşdı və Əbu əl-Həsən Musa ibn Cəfər onunla vidalaşanda ona dedi: Öldürüləcəksən, vuranı tap, çünki insanlar günahkardırlar, imanlarını aşkar edirlər və şirklərini gizlədirlər. Biz Allahdanıq və Ona tərəf qayıdacağıq. Mən sizi Allah yanında olan bir qəbilədən hesab edirəm sonra Hüseyn qiyam etdi və Musa ibn Cəfərin dediği kimi hamısı öldürüldü. (Amuli, 1425: c.4, s.235-236.)

Səhl ibn əl-Həsəndən, Ya-qub ibn İshaq əl-Zəbiydən, Əbi Məhəmməddən, Abdullah ibn əl-Həkimdən, İsa ibn Utəybədən nəql edərək dedi: mən Əbu Cəfərə (ə) dedim: keçimin südümdən içməyəcəyimə və onun atından yeməyəcəyimə and içdiyim üçün, onu satdım lakin onun balalarından bir neçəsi hələdə qalır, O dedi: Onun südümdən içmə və atından yemə çünki, onun balaları da onun hökmündədir. (Tusi, 1365: c.8, s.292-293)

Məhəmməd ibn Əli ibn Məhəmməd, Məhəmməd ibn Hisandan, Əbi İmrandan, Abdullah ibn əl-

yurdu: bu halda bütün girov qoyduğu malı və qalan var dövləti borclu olduğu şəxslər arasında bölünəcək. (İbn Babaveyh, 1413: c.3, s 307)

4. Əbu-Bəkr

O, İrəvan şəhərində dünyaya gəlmişdir. Hicazda həcc səfəri zamanı İmam Kazımla (ə) görüşmüş və ondan şəriət hökmləri haqda suallar soruşmuşdur. Hicazdan Bağdada qayıdarkən Vaqifi məzhəbinin böyüklərindən olan Həsən ibn Əli Bətaini ilə görüşmüşdür. Bətaini ondan İmam Kazımın (ə) hədislərini öyrənmişdir.

Ustadı

İmam Kazim (ə).

Şagirdi:

Həsən ibn Əli ibn Əbi Həməzə Bətaini (atası kimi vaqifilərdən və onların ikinci nəslinin rəhbərlərindən idi).

Rical elmindəki etibarlılığı

O, böyük rical alimi Nəcaşi tərəfdən zəif sayılmışdır. Çünki məchuldur. (Bəssam, 1426: c 2, s 589)

Əbu Bəkr, Abdullah ibn Muğeyrədən soruşdu, niyə tamam vücudun ilə Əliyə bağlanmısın? Dedi, çünki Səlmə mənə dedi atasının yanında ondan əziz adam yox idi. Ona görə Əliyə eşq və məhəbbətlə bağlanmışam. (Tusi, 1411: s 62)

5. Əhməd ibn Məhəmməd ibn İbrahim

Mualla ibn Məhəmməd, Əhməd ibn Məhəmməd ibn İbrahim, əl-Həsən ibn Əli ibn Yəqtin, o da Əbu Cəfərdən (ə) nəql edərək buyurdu: Kim danışanı dinləyirsə, ona ibadət etmiş kimidir, deməli, əgər danışan Allah təalaininsözünü desə o, Allaha ibadət etmişdir, əgər danışan şeytanın sözünü desə, şeytana ibadət etmişdir. (Kuleyni, 1407: c.6, s 434.)

6. Məhəmməd ibn İsa

Mühəmməd ibn İsa İrəvan ravilərindəndir. O, İmam Sadiqin (ə) təbəqəsindəndir. İbn-İsa hədis öyrənmək üçün İraqdan Rey və Qum şəhərlərinə səfər etmişdir.

Ustadları

1. Əbi İmran əl-Xərat;
- Hüseyn ibn Alvan Kəlb.

Şagirdləri:

Əhməd ibn Məhəmməd ibn Xalid Bərqı, Səlmə ibn Xəttab Razi (Nəcaşi onu və hədisini zəif hesab etmişdir, lakin onun rəvayətlərinin çoxluğu, İbn-Quluviyyənin onun haqqında nəql etdiyi rəvayəti nəql etdiyi rəvayətlərini təsdiq edə bilər, baxmayaraq ki, sonda bəzi insanlar onu vaqifi hesab etmişlər.) (Xoyi, 1403: c 8, s 205)

Nəql etdiyi hədis

Ondan, Sələmədən, Məhəmməd ibn İsa, Hüseyn ibn Ulvandan, Abdullah ibn əl-Vəlid-

dən, o da Əbi Cəfərdən (ə) nəql edərək dedi: Allahın Peyğəmbəri (s) dünyasını dəyişəndə bir nəfər gəlib qapının yanında dayandı və ev əhlinə salam vedikdən sonra, dedi: Salam olsun sizə ey Məhəmmədin ailəsi; “Hər bir canlı ölümü dadacaqdır. Qiyamət günü sizin mükafatlarınız tam şəkildə veriləcəkdir. Odur ki, oddan uzaqlaşdırılan və Cənnətə daxil edilən kəs doğrudan da kama çatmışdır. Bu dünya həyatı aldadıcı maldan başqa bir şey deyildir”. (Ali-İmran surəsi, ayə.185.) Qüdrətli və Əzəmətli Allahın yanında hər həlak olandan bir canışın, hər bələdan bir təsəlli və itirilenin əvəzedicisi vardır, elə isə Allahın ipindən yapışın, Ona təvəkkül edin, başınıza bir müsibət gəldiyi zaman ondan kömək diləyin, çünki əsl müsibət görəndə

kəsdir ki, savabdan məhrum olsun. Allahın salamu, rəhməti və bərəkəti sizlərin üzərinə olsun. Evdə olualardan heç kim onu görmədi; orada olualardan biri dedi: Bu, Uca Allahın sizə təsəlli vermək üçün göndərdiyi mələyidir. digəri dedi: Bu, Xızır (ə) Peyğəmbərdir, Peyğəmbərinizin itkisinə görə başsağlığı verməyə gəlmişdir. (Kuleyni, 1407: c 3, s 222)

7. Məhəmməd ibn Yəhya

İrəvanda yaşayıb yaradan ravilərdən biri də Məhəmməd ibn Yəhyadır. O, əsasən sağlamlıq və tibbə aid hədislər nəql edir. Onun hədis ustadı Mühəmməd ibn Sənan, şagirdi isə iraqılı Mühəmməd ibn Cəfər Nursidir.

Məhəmməd ibn Yəhyanın İslam təbabətinə meylı çox idi. Buna görə o, bu sahədə çoxlu işləmiş və məntəqəsinin təbiblərindən biri olmuşdur. Onun “Tibbul-əimmə” kitabında 17-hədisi vardır. Bu hədislərin əsas mövzusu bitkilərlə müalicə, dini həyat tərzinin insan sağlamlığına təsiri, sağlamlıq haqda dualar və dini hökmlərin fəlsəfəsidir.

Ustadı

Məhəmməd ibn Sinan Zəhiri. (Baxmayaraq ki, bəziləri onu qali olmaqda ittiham edir, lakin araşdırmalar onun etibarlı şəxs olduğunu göstərir).

Şagirdləri:

Məhəmməd ibn Cəfər əl-Nursi.

Nəql etdiyi hədislər

Məhəmməd ibn Yəhyanın nəql etdiyi hədislərdən bəzilərini şeyx Hürr Amuli “Vəsail əl-Şi-ə” kitabında nəql etmişdir. Onlardan bir neçəsini aşağıda qeyd edirik.

Əl-Hüseyn ibn Bəstam İmamların təbabəti adlı kitabda, Məhəmməd ibn Cəfər əl-Nursidən, Məhəmməd ibn Yəhyadan, Məhəmməd ibn Sinandan, əl-Mufəzzal ibn Ömərən, Əbi Abdullahdan (ə), O da, Əli əleyhis-salamdan, O da, Peyğəmbədən nəql edərək buyurdu: Vəzi yeməkdən çəkinin, çünki o, cüzam xəstəliyinə səbəb olur; sonra buyurdu: Yəhudilər vəzi yemədikləri üçün bağışlandılar yenedə buyurdu: əgər cüzamlıları görsən, Rəbbindən şafa istəyin və Ondan qafil olmayın. (Amuli, 1409: c.16, s 363)

(ardı gələn sayımızda)